

CSALÁD ÉS ISKOLA.

NEVELÉS-OKTATÁSÜGYI SZAKKÖZLÖNY,

szülők, kisednevelők, tanítók és a nevelésügy barátai számára.

KIADJA A KOLOZSMEGYEI TANÍTÓ-TESTÜLET.

FELELŐS SZERKESZTŐ: Czirják Albert.

Belmunkatársak: DR. BARTÓK ISTVÁN, BOD PÉTER, BOROS GYÖRGY, DR. CSERNÁTONI GYULA,
DR. FERENCZI ZOLTÁN, RIEGER IMRE, SÁNDOR JÓZSEF ÉS SÓLYOM JÁNOS.

Megjelenik — július és augusztus havát kivéve — havonként kétszer, legalább egy ivnyi tartalommal.

Előfizetési ára: egész évre 3 frt., félévre 1 frt 50 kr.
Pályázatok s egyéb hirdetések, petit soronként 5 krral számíttatnak.

E közlöny beltartalmát illető közlemények a szerkesztőhöz (Főtér 30-ik szám.), az előfizetési pénzek, hirdetések és reklamációk pedig — KÖRÖZSI JÓZSEF, ev. ref. tanító, egyleti helyettes pénztárnok czimén — a kiadó hivatalba (Wesselényiutca 11. sz. a.) küldendők.

Felhívás előfizetésre.

A „Család és Iskola“ a jövő számmal fennállása tizennegyedik évfolyamát kezdi meg. Tizenhárom esztendeig szolgálta hiven, kitartással, meg nem tántorodva súlyos megpróbáltatások között is, a magyar tanügy érdekeit! A tanügyi sajtó máris végtelenül sokat használt a magyar tanítóságnak és mégis mily kevesen ismerik ezt el tanítóink közül! Minden egyes tanítónak ébernek kell lennie örállomásán. Legyen érdeklődése igaz a népnevelés szent ügye iránt! Mert az a tanító, a ki önmagának él, kartársai elől visszavonul, közönyös a tanügyi lapok és egyesületi élet iránt, nem fog az a kor kívánalmainak megfelelőleg előre haladni, ha továbbképzésén saját négy fala között szorgalmasan tovább is dolgozik.

Minden egyes tanítónak a magyar tanügyre vonatkozó tapasztalatai is csak akkor válnak az egész tanítóság javára, ha azok nem maradnak különváltan, hanem mások tapasztalataival egybekötve, összehasonlítva tanulságos egészszé lesznek. És itt a tanügyi sajtó kiváló szolgálatakat tehet.

A tanítók Lapjai a tanítói élet nagy és veszedelmes tengerén mintegy a világitó toronyok; azon őrszemek, melyek óva intenek, de útba is igazítanak. A tanügyi sajtó a seborvos, a ki a népiskola beteges kinövéseit észreveszi és mindent elkövet, hogy a bajt elhárítsa. S valóban a tanítóságnak is a leghivebb őre, és mégis igen sokszor osztozik azok sorsában, kik mint állásuk mártyrjai, saját kartársaik hibái, közönye miatt szenvedtek!

Kedves kartársak, ennek nem szabad megtörténnie! Hallgassátok meg ez őszinte intő szózatot, legyetek tanügyi közlönnyeitek rendületlen hivei, hogy működhessék az ügy, a hogyan működnie kell, tudniillik: önművelés által mások, a magyar közoktatás, közművelődés javára!!

Ezért van nekünk jogczimünk tovább is folytatni azt a munkát, a melyet több mint egy évtized óta kitartással, tiszta lelkesedéssel végzett a „Család és Iskola.“

A társadalom két legkihatóbb, legfontosabb nevelő tényezője: a család és iskola. Benső életet és haladást biztosító összeköttetést kell közöttök fenntartanunk és fejlesztenünk. Ez volt a mult jelszava, ez lesz a jövőben is.

De mivel az előnkbe tüzött czélt csak úgy valósíthatjuk meg, ha a tömeges pártolás minél nagyobb körben biztosít elterjedést azoknak az eszméknek, melyeket az ügy érdekében lapunk hasábjain hirdetünk: ezért tisztelettel és őszinte bizalommal kérjük az új évre is lapunk eddigi t. pártolóinak: a családoknak, iskolai hatóságoknak, tanítóknak és általában a nevelésügy buzgó barátainak további nagybecsü, szives támogatását.

Lapunk beosztása marad a régi.

Vezérczikkeinkben, lapunk czéljának megfelelően, ismertetni és fejtegetni fogjuk a nevelés-oktatás általános elveit és gyakorlati alkalmazásukat. Kiváló figyelmet fordítunk a már most mindinkább meghonosodó iskolai egészségügyre. A népnevelésügy időnként felmerülő napi kérdéseihez hozzá szólunk. Az alsófoku ipariskolák szintén előtérbe nyomuló oktatásügyét hiven és

kellően fogjuk ismertetni és képviselni. Megragadunk minden lehető módot és időt, felhasználunk minden igazságos eszközt a tanítói állás emelése s a tanítók sorsának javítása érdekében.

Az irodalmi rovatban ismertetni fogjuk az újabban megjelenő tan- és vezérkönyveket, a nevelésügyi és vele rokonműveket.

Tárczarovatunkban olyan általános ismeretterjesztő cikkeket közlünk, a melyek a hasznost a gyönyörködtetővel egyesítik.

Egyesületi közleményeinkben főleg az erdélyrészi tanítóegyesületek működését ohajtjuk ismertetni. Szemlénkben kiváló gond lesz fordítva a hazai és külföldi tanügyi mozgalmak ismeretetésére.

A „Család és Iskola“ — a július és augusztus havi szünet kivételével — megjelenik havonként kétszer: 15-én és 30-án, legalább egy iv tartalommal.

Az előfizetési feltételek maradnak az eddigiek. Előfizetési ár: egész évre 3 frt., fél évre 1 frt. 50 kr.

Az előfizetési megrendelések és árak Körözi József pénztárnokhoz czimezve — a kiadóhivatalba (Wesselényi-utca II. sz.) küldendők.

Hirdetésért petit soronként 5 krt, és e mellett minden hirdetésért külön 30 kr. bélyegdíj kell fizetni.

Mellékleteket lapunkhoz csatolva a legnagyobb készséggel küldünk szét 100-át 60 kr-ával számítva; a mellékletek egyszeri szétküldéseért meg 1 frt. 20 kr. postadíjat kell fizetni.

Isten áldása s a nemes törekvés vezérelte munkásság hálás, biztató eredménye jutalmazza a „Család és Iskolát“ tizennegyedik évfolyamán is!

Kolozsvárt, 1887. december hó 30-án.

Czirják Albert,

a „Család és Iskola“ szerkesztője.

A berlini nők kérvénye a nőnevelés érdekében.

Elismert tény, hogy nem árt, sőt szükséges azzal is foglalkoznunk, azt is tudnunk, hogy a szomszéd népek bizonyos tanügyi kérdésekre nézve, hogy gondolkoznak, s miként járnak el? Ezen igazságból kiindulva fogtam én is a jelen sorok megírásához.

A berlini nők t. i. érdekes mozgalmat indítottak meg a nőnevelés érdekében. E mozgalomnak egyik fontos eredménye az a kérvény, melyet a porosz közoktatásügyi miniszterhez terjesztettek föl. A kérvény két fő pontja a következő:

1. Hogy a nők a nyilvános felsőbb leányiskolák közép- és felső fokán nagyobb tért nyerjenek a tudományos ismeretek tanításánál és névszerint: a német nyelv (tehát anyanyelv) és a vallás tanítása női kezekbe legyen letéve.

2. Hogy az állam alapítson olyan magasabb fokú tanintézetet, melyben a felsőbb leányiskolák magasabb osztályai számára is neveljenek tanítónőket.

E két pont a kérvényben csak röviden van indokolva. De annál behatóbban foglalkozik a kérvénnyel a kérvényhez mellékelte irat. (Czime: „Die höhere Mädchenschule und ihre Bestimmung. Begleitschrift zu einer Petition an das preussische Unterrichtsministerium u. das preussische Abgeordnetenhaus. Berlin 1888. L. Oehmigke's Verlag. *)

Az indokoló melléklet bevezetése röviden elmondja a német felsőbb leányiskolák keletkezésének történetét. E szerint a múlt század végén, valamint a jelen század elején Poroszországban csak a privát emberek buzgalma alapított felsőbb leányiskolákat és csak később az állam. Az állami intézetek főleg abban különböztek a

*) E sorok csak nagyon rövid ismertetését nyújtják a 67 lapra terjedő emlékiratnak.

privát intézetektől, hogy a ma a nők befolyását igen kevésre becsülték, míg ezek nagy jelentőséget tulajdonítottak a nők munkálkodásának.

Az eredmény, melyet ennél fogva az állami felsőbb leányiskolák elértek, nem volt kielégítő, s ennek okát abban keresték, hogy a felsőbb leányiskolák talán igen is utánozták a fiúiskolákat.

Weimárban tehát 1872-ben a felsőbb leányiskolák paedagogusai gyűlést tartottak, mely arra törekedett, hogy a felsőbb leányiskolák célját határozottan körülírja. De azon emlékirat is, a melyet a weimari gyűlés készített, hamis motívumokból indul ki. Egyik sarktétele körülbelül azt fejezi ki, hogy a német nő csak azért részesüljön jó nevelésben, hogy a férje mellette ne unatkozzék.

Ez — mondja a melléklet — nagyon hasonlít Rousseau amaz elvéhez: „la femme est fait spécialement pour plaire à l'homme.“

Hogy is lehessen akkor a nők összhangzatos neveléséről beszélni, ha ilyen egyoldalú a cél, melyet a nőnevelés számára kitűznek; ha az egyént nem önmagáért, hanem mások kedvéért nevelik?

És e hamis motívum következtése az lett, hogy az állami felsőbb leányiskolákban csak férfi-tanárok nyújtotta egyoldalú nevelésben részesülnek a fiatal leányok. A nőket lehetőleg távol tartották a leánynevelést illető fontosabb teendőktől.

Természetes, hogy ez az emlékirat sem felelt meg a felsőbb leányiskolák céljának.

S így történt, hogy 1873-ban a porosz kultuszminiszter összehívta a felsőbb leányiskolai tanárokat Berlinbe. Ez a gyűlés kimondta ugyan, hogy a felsőbb leányiskolák vezetése inkább nőkre, mint férfiakra legyen bízva, mert a tanítás mellett olyan munkálkodás is szükséges, mely főleg a nevelésre van irányozva. Azonban a felsőbb leányiskolák föladatát és célját egészen a weimari emlékirat értelmében állapította meg a berlini gyűlés is.

S ennél fogva a felsőbb leányiskolák vezetését ezután is, mint ezelőtt férfi tanárookra bízták, még a női tanárokat is alkalmasabbnak vélték a célra, mint a tanítónőket. Sőt nemcsak az intézet igazgatása, de a magassabb osztályok vezetése is férfiakra bízott.

És ezen berlini konferencia óta 14 év múlt el. Egy egész generáció hagyta el a felsőbb leányiskolákat. S mi az eredmény? Meg lehetünk-e elégedve? Igen, teljesen megelégedve az eredménnyel csupán egy párt van: az egyetemen képzett igazgatók és tanárok pártja.

Pedig az általuk követett systema ellen mind sürűbb az a panasz, hogy a felsőbb leányiskolák (az államiak) nem nevelnek, csak tanítanak. A leányok túl vannak terhelve anyaggal, és pedig olyan formán, hogy mindabból, a mit a fiúk alaposan elsajátítanak a maguk iskoláiban, abból a nők valami keveset tanulnak meg, de azt úgy, hogy gondolkozásuk nincs igénybe véve; csak pozitív tényeket és ítéleteket hallanak, a melyek vérré nem válhatnak. Benső életükkel vonatkozásban nincsenek s ezért hamar kirepülnek emlékezetükből.

S mi az oka e jelenségnek? Az, hogy a felsőbb leányiskolák nem nevelhetnek egyszersmind. Mert az ott működő férfiak már természetstérüleg igen kevésé ismeretesek a leányok benső életével arra nézve, hogy kellő befolyást gyakorolnának rájuk.

A túlterhelés másik oka a berlini konferencia tervében rejlik. Abban a törekvésben, mely befejezett, kész műveltséget akar nyújtani. Hisz a fiatal leánynak 16 éves koráig mindent el kell sajátítania, a mi a műveltség lényegéhez tartozik. Mert a továbbképzésről — bármennyire óhajtott is — az iskola nem gondoskodik. S így a tanításban és tanulásban sokszor „rövid áttekintés” pótolta a belátást, a meggyőző okulást.

S hogy a berlini kormány sem volt teljesen megelégedve, látszik abból is többek közt, hogy Gossler miniszter már 1884-ben kifejezést adott abbéli nézetének, mikép a 16 éves leánynak lehetetlen befejezett műveltséget nyújtani. Valamint látszik abból is, hogy a kormány több ízben összebb szorította a tananyagot.

S itt visszatér a melléklet ismét a weimari emlékiratra, s a nőnevelés és tanításban elkövetett hibákat annak tulajdonítja, hogy a weimariak hamis szempontjából kiindulva, a német paedagógusok a nőt nem önmagáért nevelték; a nőnevelés célját nem fogták föl helyesen. S itt idézi Betty Gleims szavait, ki már 77 évvel ezelőtt elmondta, hogy a nőben a rosszul felfogott nevelés sok erőt elnyomott és megtört és sok erő és tehetség e miatt a nőben föl nem ismerve és észre nem véve tönkre jutott, elveszett. Pedig a nő sorsától függ a jövő nemzedék sorsa is. Azért e hamis nevelési irányért nem csak az iskola szenved, nem csak a nő, de szenved miatta a jövő, a leendő generáció is.

A nőt önálló erkölcsi lénynek, embernek kell tekinteni, s ilyenné művelni, mert csak is így lesz alkalmas nagy feladatának: a nevelés kötelességeinek megfelelni. Mi tehát nemes, lelkiileg és erkölcsileg önálló egyént akarunk nevelni a leányból; nem pedig felületesen képzett, lelkiileg és erkölcsileg nem önálló lényt, melyet a weimari paedagogia produkált, s melyet alapnézeteiből kiindulva produkálnia kellett.

Mert a német férfi szereti, ha a nőben nincs eleendő önállóság, ez a tulajdon bizonyos kellemet kölcsönöz a nőnek az ő szemeiben, ehhez járul még az, hogy így a felsőbbiségét is inkább érezteheti a nővel, a mi a német férfinak határozottan tetszik.

Csak ebből lehet megmagyarázni azt, hogy több ezer a leányiskolákat szidalmazó apa és férfi közül egyik sem tett egy lépést sem arra, hogy javítson az uralkodó

állapoton. Göthének ama szép mondása: „Hogy a legjelesebb az olyan asszony, a ki szükség esetén gyermekeire nézve az apát is tudná pótolni,” kevés visszhangra talált a német férfiak szívében.

(Érdekes, hogy Göthének e nevezetes mondásáról csaknem ugyanazon időben, mikor a német nők a kérvényt fölterjesztették, emlékezett meg a francia kultuszminiszter is egy női tanintézet, a párizsi Racin lyceum megnyitásánál. *)

Azonban igaz, hogy a német nők sem fordultak még soha erélyes apellatióval a német férfiakhoz, hogy figyelmessé tegyék azon irány veszélyes voltára, melyben a leánynevelés halad. Pedig talán csak erre volt szükség, hogy annak a belátására bírják, s arra a meggyőződésre juttassák, hogy a nő nemcsak felesége a férfinak, de egyszersmind anyja gyermekeinek, s hogy másodsor nem minden asszony van házias életre hivatva; de csaknem kivétel nélkül mindeniknek van bizonyos módon dolga a fiatalság nevelésével. Ebből már látható, hogy mi a nő életihivatása, és látható, hogy a nőt önálló egyénné kell fejleszteni.

Természetes, hogy 16 évvel az ember még nem önálló, s azért az iskola kész önálló lényeket nem is nevelhet, de a tehetségek, erők kifejlődését elősegítheti. Ezért tehát az iskolában a befejezett, kész nevelésre való törekvés helyére az erők fejlesztésének elve lépjen. S ezen kívül a leányoknak alkalmat kellene nyújtani arra is, hogy magokat tovább művelhessék. Ez hovatovább mind szükségesebb lesz; s kivethető volna olyan formán, hogy a meglévő osztályokhoz egy pár tanfolyamot csatolnának csekély óraszámmal, s e tanfolyamokon 15, 17, vagy 16—18 éves leányok az irodalomban, történetben, neveléstudományban, valamint a természettudományokban tovább művelnék magokat. Ezen tanfolyamok mellett gyermekert is volna, ahol a fiatal lányoknak alkalma legyen tapasztalatot, ismereteket szerezni jövő hivatásukat illetőleg.

Ha azt az elvet, hogy a felsőbb leányiskolákban a fiatal lánynak befejezett nevelést kell adni, mellőzni fogják, ezzel együtt a túlterhelés is mellőzve lesz.

Van azonban egy másik tévedése is a weimari paedagógiának, ez az, hogy kizárja a női befolyást a nő neveléséből. Pedig nőt olyannak, a milyenné lennie kell, csak nő nevelhet. És nem helyes különösen a felsőbb leányiskolák magasabb osztályaiban, a leányok fejlődésének legelhatározóbb éveiben a férfi befolyást uralkodóvá tenni, nem csak a külsőségek, de főleg a belső lelki élet kedvéért. Mert ekkor van legtöbb szüksége a fiatal lánynak a nőre, kire, mint tanácsadóra, vezetőre bizalomteljesen tekinthet, a ki előtt föltárhatja benső lényét, s a ki a legalkalmasabb arra, hogy a család és az iskola közötti hézagot áthidalja.

A férfi azt gondolja, hogy a tanítás egyedül eleendő a lelki és erkölcsi önállóság megteremtéséhez. Ez azonban téves hit. A tanítás nem lényege a nevelésnek. A szeretet a lényege! És kiben lehet a leánygyermekhez való szeretet nagyobb, s az az érdeklődés iránta, hogy nemes, derék emberré fejlődjék, élénkebb, mint nálunk, kik ugyanazon nemhez tartozunk?

Előttünk ugyan nem érdekesek a lányok olyan értelemben, mint igen gyakran a férfiak előtt; de mi a legmelegebb érdeklődéssel viseltetünk irántuk; előttünk nem pszichológiai talányok, megérthetlenség... Szóval a nő egészen másképp gondolkozik és érez a leányokkal szemben, mint a férfi, és ezért egészen más módon érintkezhetik velök!

És paedagogiailag nagyon is megfontolandó pont-

*) 1878. okt. 19-én.

jai vannak a leánytanítvány és a tanár közti viszony-
nak. Erről így szól Homberg Tinette: „Ha a legneme-
sebb férfit és a legártatlanabb, legelfogulatlanabb leányt
is képzelem magam elé: mégis lehet e viszonyban va-
lami, a mi nem egyezik meg a paedagogia magasabb
végezőjeivel. Csak figyeljük meg jól, s lehetetlen észre
nem vennünk, hogy a tanár szinte soha sem viselkedik
ugy a leányokkal, mint a fiukkal szemben. Már azon
hangban, melylyel azokhoz szól, van valami lekötelező,
kimélő, gyöngéd, mely távolról legalább arra a hangra
emlékeztet, mely a világban reájuk várokozik, s mely
nagyon különbözik az anyai szeretet hangjától, mely-
lyel csak a tanítónő szólhat, s melylyel szólnia kell
tanítványaihoz. Amaz ösztönszerűleg nem arra
emlékezteti a tanulókat, hogy tanítványok, hanem
arra, hogy leányok, és hogy nem sokára felnőtt leá-
nyok lesznek. És azok közülök, a kik nem egészen el-
fogulatlanok, a kik azonban női tanítás mellett e tekint-
etben legalább megmaradtak volna elfogulatlanságukban,
nem sokára a tanórák alatt, melyek arra volnának hi-
vatva, hogy megacézolozzák őket mindazzal szemben, a
mi nem szép és nem helyes, tápot nyerne nek tetszésvá-
gyuk kielégítésére és mielőtt még a társaságba lépne-
nek, mielőtt nagy leányokká lettek volna, gondolatban
egész regényt játszanak le tanáraikkal.

Miként a nő más szeretettel és más fölfogással já-
rul a leányok műveléséhez, ugy a tulajdonképeni tani-
tást illetőleg is határozott előnyben van a férfi tanárok
fölött már azon sajátágánál fogva is, hogy a tudományt
kevésbé tekinti önézélnek, mint inkább olyan eszköz-
nek, melylyel erkölcsi hatásokat eszközöljön.

És a nő sokkal inkább alkalmas arra, hogy meleg
vallásos érzést ültessen a leányok szívébe. Összefoglalva

a mondottakat: Miként az emberi nemnek műveltetése
föladatát a természet kezéből saját kezeibe kell vennie,
ha feladatát el akarja érni, ép ugy kell a női nemnek
saját nevelése föladatát a férfi kezéből saját kezébe
venni, hogy föladatát elérje.

De ezzel nem azt mondjuk, hogy a férfi köz-
reműködését a leányiskolákban mellőz-
ni akarjuk, e fölfogás ellen határozottan tiltakozunk.
Mi a leányok tudományos tanításánál még több részt
akarunk adni a férfiaknak, mint a mennyit ők adnak
nekünk, különösen a nyelvtan, számtan, természettudo-
mányok és földrajz tanításánál. Szóval ott, a hol inkább
az értelmi, mint az erkölcsi nevelésről van szó. De a
vallás és a német — és hol erre alkalmas egyéni-
ség van, a történet — szóval azon tárgyak, melyek által
a nőben nemcsak az embert, de az igazi nőiest is lehet
és kell nevelni: csakis a nő kezébe tartoznak. És az
ő kezébe tartozik mindenek előtt az osz-
tályok- és az iskola vezetése,

Tudjuk, hogy milyen vihart fog ez a követelés el-
idézni a német tanárok között. Holott Európa minden
más művelt államában elvileg el van ismervé e kivánság
jogosultsága. (Francia- és Angolországban a felsőbb le-
ányiskolák igazgatása, az osztályok vezetése nőkre van
bizva.)

S mindamellert, hogy kénytelenek vagyunk a ta-
pasztaltakból s magában a dologban rejlő logikából ki-
indulva, kijelenteni, hogy igazi nőket csak női vezetés
nevelhet: mégis távol vagyunk attól, hogy rohamos re-
formot óhajtsunk. Hiányzik ehez még a tanítónők nagyobb
részénél a mélyebb, behatóbb ismeret.

De ennek sem ők az okai, hanem azon férfiak, a
kik a tanítónő-nevelés és általán a leány-nevelés min-

T Á R C Z A.

A hold befolyása a földre.

Dr. Schütte után.

(Befejező közlemény.)

Valamint a föld fogva tartja mintegy vonzerejével
a levegőt is, kétséget sem szenvedhet, hogy a hold is
bir reá vonzhatással; sőt a levegő mint a víznél köny-
nyebb és mozgékonyabb test, jobban kell, hogy kövesse
a hold vonzását-

Tehát a hold a levegőben is bizonyára létrehozza
az árapály tünetényét, csak hogy ugy vagyunk vele, a
mint volnánk a tenger fenekén a vízárral; valamint ez
nem volna érezhető, ugy azt sem vesszük észre.

Természetszerűleg a légköri árapály nem nyilvánul-
hat egyébben, mint a légsúlymérő állásának változásában;
a hold ugyanis a levegőt magafelé vonzván, annak sú-
lyát csökkenti s így a légnymásnak kissébednie, apály
esetében pedig nagyobbodnia kell. Ezen változás azon-
ban nagyon csekély s legfőleg $\frac{1}{50}$ mm., a mint azt
Laplace találta. Különbö is felette bajos ezen változást
a többi változásoktól elkülönítve meghatározni s minden-
esetre nagyon is kitaró és hosszas észlelés kell hozzá.

Mig a hold, a mint láttuk, oly hatalmas befolyást
gyakorol az árapály előidézésében, addig a sugarak ha-
tása vagy semmi vagy csak nagyon csekély lehet s az
a hit, mely a holdnak e tekintetben oly csodás hatáso-
kat tulajdonít, minden való és komolyabb alapot nélkülöz.

A hold tudvalevőleg a naptól nyeri fényét s csak
e visszaverődött fénye lesz látható. E visszavert sugarak

magukban foglalják ugyan a fényvel járó hő- és vegy-
hatású sugarakat is, a mennyiben a szinképek — spec-
trum — mind a három részét előállítják; de erejük a
napsugarakéhoz képest ctenyésző. A vegyhatású sugarai
a holdnak aránylag még legerősebbek, a mint ez a
holdnak oly tiszta és tökéletes fényképezhetőségéből ki-
tünik.

A világító sugarak ereje azonban csak $\frac{1}{100000}$ ré-
sze a napfénynek. A melegítő sugarak hatása is rend-
kívül csekély, ugyannyira, hogy azok egy gyűjtő lencsé-
vel felfogva, semmiféle változást sem mutatnak a hőmé-
rőn. Azonban finom, érzékeny hővillamos eszközökkel
kilehet mutatni egy R foknak $\frac{1}{100000}$ részével felérő
változást.

Ennyi a hold melegítő hatása a föld felületén, na-
gyobb magasságban azonban Piarzi észlelete szerint je-
lentékenyebb és pedig egy 15 lábnyi távolban égő stea-
ringyertyával egyenértékű.

Ily gyenge sugarak mellett a hold természetesen a
növényzetre sem lehet befolyással, ugy hogy a növények
légzési folyamata, mely az állatokéval ellentétes, a meny-
nyiben az állatoktól kilégzett szénsavat belégzik s a
szént visszatartva, az élelyt a légkörnek vissza szolgál-
tatják: ez a folyamat csak nappal a nap által, de éjjel
a hold által sohasem történik.

Az előzők alapján megítélhetjük, hogy mennyire
alapos az a meglehetősen elterjedt nézet, mely szerint a
nagyerműi harmatképződés holdvilágos éjjeleken a hold-
nak tulajdonítandó.

den terén uralkodnak. Mi tehát hozzájuk fordulunk és hathatósan kérjük, teremtsenek olyan tanintézeteket, melyek a felsőbb leányiskolák magasabb osztályai számára tanítónőket nevelhessenek! A mostani seminariumok csak az elemi iskolák számára nevelnek. És csak egyes, tehetséges tanítónők képezték magokat nehéz munka és keserves privát tanulás útján oda, hogy kielégítő szolgálatot tehetnek a magasabb osztályokban is. De ezek kivételek, s a kivételekről nem beszélhetünk itt. Aztán mit is ér ez a néhány, a nagy szükséglettel szemben? S a mely szükségesen csak megfelelő tanintézetek által lehetne segíteni?

Nem magunkért, hanem saját leányaitokért, kiktől a jövő generáció boldogsága függ; a hazáért esdünk kéreszünk teljesítéséért!

Ez nem az első eszt, hogy ilyen kéréssel fordulunk az irányadó hatóságokhoz, és azt sem mondhatjuk, hogy azok rosszakarattal viseltettek volna a tanítónők törekvése iránt, és mindamellett határozott ellenségei a nők alapos kiképzésének, és egy általuk teendő magasabb tanítónői vizsgálatnak. Azt hiszik, hogy e nélkül is boldogulhatnak. Sőt egyes esetekben tehetséges tanítónőket a magasabb osztályokban is alkalmaztak a nélkül, hogy ezzel hibát követtek volna el. De ezen esetek — mint mondók — csak kivételek, s ezekkel most nem számolhatunk.

Különösen három okot emlegetnek, melyek miatt a nők a magasabb osztályok tanítására nem alkalmasok.

1. A nő már gyöngébb szellemi tehetségeinél, szűkebb látókörénél fogva stb. nem alkalmas behatóbb ismeretek szerzésére.

2. Egészségének veszélyeztetése nélkül ilyen tanulmányokat nem tehet.

Hogy mily helytelen e vélemény, már abból is kitűnik, hogy a harmatképződés ép oly mérvben előállhat újholdkor vagy akkor is, ha a hold egész éjjel nem kerül a láthatár fölé, csak tiszta idő legyen.

Tudjuk ugyanis, hogy a harmat a föld hősugárzásának az eredménye s minthogy a kisugárzás derült éjjeleken nagyobb, mintha a földet felhőburok környezi, azért a harmatképződés is nagyobb mérvű lesz; de abban a holdnak épenséggel semmi része sincsen.

Különösen április és május hónapokban akkora a kisugárzás, hogy érzékenyebb növények elfagyhatnak, noha az éjjeli légmérsék a 0 foknál jóval magasabb; innen ered a „hideg áprilisi hold“ elnevezés, mert sokan e fagyot a holdnak tulajdonítják.

Ez a babonás hit a legnagyobb tudósok egyikét zavarba hozta. Egy alkalommal ugyanis a földrajzi társaság egy küldöttsége tisztelgett XVIII. Lajosnál, ki avval fogadta a tisztelgőket, hogy: „Örvendek uraim, hogy magam körül láthatom, mert legalább felvilágosítanak a hideg áprilisi hold mibenlétéről.“ Laplace, kihez mint a küldöttség vezetőjéhez e szavak intézve voltak, a legnagyobb zavarba jött, mert ő az akkori idők legnagyobb csillagásza, a „méchanique céleste“ híres szerzője még csak nem is hallott arról a holdról. Kérdőleg tekintett tekintett társai-ra, de ezek sem tudták zavarából kiségiteni s végtére is kénytelen volt ebbeli tudatlanságát beismerni, mondván: „Felség, a mi csillagászati elméletünkben nincs szó hideg holdról, tehát képtelenek vagyunk Felséged tudvágyát kielégíteni.“ Arago, kivel Laplace a dolgot közölte, szintén nem tudott felvilágosítást adni, hanem utánajárva, a „jardin des plantes“ kertészeitől megtudta, hogy miért nevezik a holdat hidegnek; azonban e véleményt teljesen alaptalannak találta s behatóbban foglalkozva a tüneményrel, csakugyan rájött ennek tulajdonképi okára: a kisugárzásra.

3. Halegyőzné is az akadályokat, elvesztené nőiességét.

Az első pont összetéveszti az okot az okozattal. Hát adtak-e alkalmat arra, hogy a nő szellemi erőit kellőleg kifejleszsze szabad vizsgáladás és tanulás által?

A férfi a fizikailag erősebb jogával a nagy érdekeket és a szellemi munkát magához ragadta, s nő számtalan generation keresztül csak a csekélylyel és a legcsekélyebbel foglalkozva, szellemi látóköre természetesen szűkebb és szűkebb lett, de nem azért, mivel a kicsinyesség és szűkkeblűség vele született volna a nővel. A tágas szellemi látókör és világnézet nem születik senkivel, ezeket munka- és tanulás által szerzi meg az ember. Angolországban megkapjuk erre is a példákat. Ime ott a nőket a szegény-ügy és az iskolák ügyének vezetésénél alkalmazták és műveltségük színvonala gyorsan emelkedik. És a londoni egyetem egyik utóbb megejtett vizsgálatánál a „bachelor of arts“ méltóságáért 215 férfi és 22 női pályázó közül: 90 férfi — tehát 42% —, és 16 nő, tehát 73% állotta ki a vizsgálatot, és pedig az utóbbiak egynek kivételével „k i t ü n ő“ osztályzattal.

A mi a második pontot, az egészségügyi ellenvetést illeti, ebben van egy kis komikum. A mióta a világ áll, megszoktuk már, hogy azt a munkát, a melyet reánk rónak, nem az egészségünkre való tekintettel róják ki. Megszoktuk a különböző terhek viselését. És most, midőn először van szó olyan munkáról, mely jutalmazónak és befolyásos állást adónak ígérkezik, szívesen magunkra vállaljuk az egészségünkért való aggodalmat. Ki protestált valaha az ellen, hogy nők egész életükön keresztül a varró gép fölé hajolva ülnek, és hogy az elemi iskolákban alkalmazott fiatal tanítónők 60—70 gyermeket tanítanak reggeltől estig, a mi épen nem szolgál a testi szervezet nagy előnyére?

Ki ne hallott volna arról, hogy a hold befolyással van az időjárásra?

Ki ne hallott volna olyan időjárási szabályokról, melyek a holdhoz fűződnek?

S ezen szabványok nagyrésze az ó korban ép úgy hangzott, mint mai napság, a mely egyformaságból arra következtethetnénk, hogy e vélemény egy már régóta kiderített igazság; igen ám, ha csak ebből itélnénk, de csak ez a körülmény nem lehet irányadó, mert köztudomású, hogy sokszor a legnagyobb tévedések mennyire mélyen meggyökereztek s mily makacsul fentartották magukat.

E vélemény a holdról valószínűleg akkor keletkezett már, a mikor a nap hatását az évszakok változásán felismerték; mert mi volt természetesebb, minthogy a holdnak is tulajdonítsanak hasonló befolyást és pedig mivel folyton más más alakban mutatkozik s így mintegy a szeszélyesség képét hordja magán, könnyen érhető, hogy az időjárás szeszélyes változásának szerepe jutott a holdnak.

Már csak az időfelosztásból is láthatjuk, hogy az emberek szerettek lehetőleg mindenben a nap mellett a holdnak is valami szerepet tulajdonítani; így az időjárásban is.

Thoaldo nevű csillagász a mult századból terjedelmes munkát irt a hold ezen befolyásáról. Szerinte a hold fényváltozatával változik az idő is, s a négy fényváltozaton kívül felvett még 6 állást, a melyekben kiváló befolyása van a holdnak; ezen állások pedig a földközeli és földtávol, a holdpálya kétesomó pontja vagyis a hol a földpályát átmetszi, továbbá a legmagasabb és legmélyebb állás az északi illetőleg déli főtömbön.

Sőt elég az is, ha a hold ezen állások valamelyikéhez csak közel is áll arra, hogy időváltozást okozhasson; mivel azonban a holdról mindig felvehetjük,

Miért jött épen most, olyan egyszerre ez az ellenvetés? És vegyük a legrosszabb esetet. . . Mitől kell félünk? Németországban ijesztő nagy a fölösleges szám nőkben, a kiknek nagy része épen keresethiány miatt jut tönkre.

A harmadik ellenvetés végre azt mutatja, mennyire engedékeny tudomány a logika olyankor, ha visza akar élni vele az ember és valamely előre megállapított véleményt akar bebizonyítani!

Azok a férfiak, a kik határozottan állítják, hogy a nő nem képes behatóbb ismeretek szerzésére, épen azok másik szavakkal fölteszik, hogy a mire a nő szerintök nem is képes, az természetét megváltoztatja, nőiességéből kivetköteti.

Az a félmivelttség, a mit a legtöbb nőnek nyújtanak, az igen, árthat a nőiességnek, de a valódi, alapos műveltség úgy, a hogy mi kívánjuk, soha!

Még azt kell kifejtelnünk, miként óhajtjuk kivihe-tőnek ezt a magasabb kiképeztetést és miféle külső intézkedéseket tartunk e tekintetben szükségeseknek? Talán megnyiljanak Németországban is az egyetemek a nők számára, mint más helyt mindenütt (?) Európában? Bár mennyire óhajtjuk ezt, különösen leendő orvosnők szempontjából: oly kevés előnyt látnánk abban a felsőbb leányiskolákat illetőleg, ha tanítónők egyetemi műveltséggel rendelkeznének. Mert, hogy a tanítónő sajátos rendeltetésének megfelelően tudjon működni, ahhoz szükséges, hogy olyan műveltségben részesüljön, mely e sajátos rendeltetésnek inkább megfelel, mint az egyetemi műveltség.

Szóval, mi azt hisszük, hogy szükséges lesz ilyen tanítónők számára akadémiaikat (Hochschulen) fölállítani. Ezen akadémiaikat a Newnham és Girson college mintá-

hogy az vagy valamely említett pontban vagy egy ilyennek legalább a közelében van, tehát ezt a képességét is folytonosnak vehetjük.

A hold ezen hatása Thoaldo szerint szerint fokozódik, ha az iménti pontok közül kettő vagy több összesik, pl. a midőn a hold ujholdkor egyszersemind földközében áll.

Ez az elmélet nagy tetszésre talált és gyorsan elterjedt, de ép oly hamar el is vesztette becsét a tudósok előtt; azonban a néplitben mély gyökeret vert s különösen a földmivesek oly szívósan ragaszkodnak mainapság is e véleményhez, hogy meddő volna őket ennek helytelenségéről meggyőzni akarni.

E nézet megdöntésére elég csak arra hivatkozni, hogy a hold a föld minden pontjára nézve ugyanabban a fényváltozatban van, s így Thoaldo szerint az egész földön egyforma időjárásnak kellene lenni, a mi képtelenség.

Épen úgy alaptalan a tengerészeknek az a mondása, hogy „a hold a felhőket felfalja“ vagyis hogy a felhőket eloszlatja.

Hasonlóképp meg lehet czáfolni a többi ilyenemű hiedelmeket a holdról.

Többen, de különösen Ellner és Rebber sokat foglalkoztak a hold ezen befolyásának észleletével, mintegy 100 hónapon keresztül a legpontosabb megfigyeléseket téve, de semminemű összefüggést sem sikerült megállapítani a hold és az időjárás között.

Tehát a hold egészben csak nagyon korlátolt befolyást gyakorol a földre. Ha a csekély mágneses hatásától eltekintünk, csak az árapály tüneménye marad fenn; valamennyi más a holdnak tulajdonított befolyások az időjárásra, az állatok és növények életére teljesen alaptalanok.

Bournáz János.

jára szeretnők berendezve látni internatussal. A vezetés vagy igazgatás nőkre volna bízva, és a férfitanárok által adott tanórákon is női felügyelők volnának alkalmazva. S ezen akadémiaiknak kötelessége volna olyan módszert és eszközt nyújtani a nőknek, a melyek segítségével azok vizsgálódva, önálló ismereteket szerezhetnek. A paedagogiát és németet nők tanítanak.

A belépés ezen iskolákba csak a 20-ik életkorral volna megengedhető. Az intézet 3 évi tanfolyamra terjedne.

A mi a módszert illeti, erre nézve csak azt jegyezzük meg, hogy főképen a forrástudományok közvetítését fogja teljesíteni és a tanulók itélő tehetőségét művelni és élesíteni.

Azt tudjuk, hogy egy ilyen intézet az államnak pénzébe kerül, de azt hisszük, jogunk van végre a magunk részére igényt tartani valamely kiadásra, miután a nők a nemzet jóllétének föntartására a legnagyobb befolyással vannak, s részben, mint egyenes adófizetők az államnak tekintélyes összeget jövedelmeznek. A mi érdekünkben eddig kevés történt, habár sok olyan dologra van pénz, a mi távolról sem mérkőzhetik fontoságra nézve azzal, a mit mi kérünk.

S végül rá kell térnünk a dolog anyagi oldalára, mert ez szorosan összefügg az ideális érdekekkel. Az ilyen tanítónőknek aztán megfelelő fizetést kell adni. A Poroszországban uralkodó szokást, hogy a tanerőket nem munkájuk, hanem nemök szerint fizetik, azzal igazolják, hogy a nőnek kevesebb szüksége van. S mégis hibául róják föl, ha ez a csekélyebb szükség abban nyilvánul, hogy a tanítónő talán nem vásárol könyveket, lapokat, a minék pedig nagyon sokszor a csekély jövedelem az oka. Mert rendkívül sok esetben a tanítónőnek kell gondoznia anyját és kis koru testvéreit is.

Igy végére értünk volna fejtegetéseinknek, és most csak azt kívánjuk, hogy azon elv, mely e fejtegetések alapjául szolgált, előítélet nélkül vétessék vizsgálat alá a magas kormány — és a porosz nemzet képviselői által.

Minden, valóban nőiesen érző nő, ha életének tapasztalatait áttekinti, egyet fog érteni velünk abban, hogy a leányoknál, különösen a fejlődés korszakában, női tanerőket kell alkalmazni! Minden külföldi nemzet megbotránkozik a mi nőnevelési rendszerünk fölött. És ideje volna már Németországban is fölbagyni azzal a középkori szokással, mely a nőt távol tartja épen azon területtől, a mely csaknem kizárólag őt illeti meg! — Ezeket foglalja magában, röviden elmondva, a berlini nők kéréséhez mellékeltem emlékirat.

És ha most hazánk felsőbb leányiskoláira vetünk egy rövid pillantást, azonnal belátjuk, hogy találunk sok megegyezőt, sok hasonlatost a német és magyar ilyenemű tanintézetek közt, de találunk előnyös különbséget is.

A felsőbb leányiskolák 1887. évi szervezetének 67. 68. cikke szerint az intézet élén az igazgató áll*, de a hold belakásra is visznek föl növendékeket, ott az igazgató mellett igazgatónő is van alkalmazva, a kinek kötelessége „különösebben is ügyelni a nőnevelésre.“

A tanítás körül nálunk valamivel nagyobb tér van engedve a nőknek, mint Poroszországban. De a magasabb osztályokban itt is leginkább egyetemet végzett tanárok vannak alkalmazva. Így történt meg aztán az a különös dolog nálunk is (a kolozsvári kivétel e tekintetben), hogy az osztályfőnök sem minden osztályban nő,

*) Azonban két f. leányiskolában mégis igazgató nők vannak alkalmazva.

hanem ott, hol férfinak van több órája, férfi (72. §.); s az ilyen osztály főnök mellett a nő csupán segítség szerepet játszik, mint felügyelő nő.

De a miniszter ur legújabb intézkedése e dolgokon is óhajt segíteni. Azaz a felsőbb leányiskolák számára olyan tanítónőket akar nevelni, a kik nemcsak az alsóbb, de a magasabb osztályok számára is képesítve legyenek. (Mert a budapesti képezde csak polg. és felső népiskolák számára nevel tanítónőket.) S e tárgyban már a jelen tanév elején küldte meg rendeletét Budapest kir. tanfelügyelőjéhez.

Igy tehát a miniszter ur ezen intézkedésével megelőzte volna a nagy Németországot. Sajnos azonban, hogy a nevezett rendelet olyat kíván, a mit teljesíteni — szerény véleményem — és többeknek véleménye szerint, lehetetlen. A rendelet értelmében 1 — legfőbb két év alatt (nincs határozottan megírva) nyerjen a felsőbb leányiskolai és képezdei tanítónő-jelölt egy egész szakcsoportból alapos elméleti és gyakorlati műveltséget! A kijelölt csoportoknak egy-egy köréből is nehéz volna, sok munkát adna 1—2 év alatt alapos szakismeretet szerezni, de egész csoportnak minden tárgyából alapos szakismeretet elsajátítani épen lehetetlennek tűnik föl.

De különben is, a felsőbb leányiskolák magasabb osztályaiban ugyanazon tanerő nem is taníthat egy egész szakcsoportot, pd. a természettudományok minden ágát és mennyiségtant is, hanem e csoportból egy kört vagy egy-két tárgyat. És a mennyire kívánatos, hogy a tanítónő azt a tárgyat v. kört, a melynek tanítását kezeli, tüzetesen és alaposan értse, épen annyira nem lehet megkívánni tőle azt, hogy az általa tanított tárggyal rokon szakismereteket ép olyan tüzetességgel, ép olyan alapossággal tudja!

És a mennyit szükséges tudnia a rokon tárgyakból, annyit már a polgári képezdében kellett elsajátítania.

De nem bocsátkozom tüzetesen e kérdés fejtegetésébe, csak az összehasonlítás kedvéért említettem e pár szót hazai felsőbb leányiskoláink állapotáról. Az összehasonlítás tehát némely dologban kedvezően üt ki reánk nézve, és vajha a tanítás és nevelésben elért eredmény, a mi mindennél fontosabb, mindig kedvező volna a felsőbb leányiskolákban nevelt nőkre és magyar társadalomra nézve!

Binder Laura.

Iskolalátogatás és iskolafelügyelés.

(Befejező közlemény)

Tagadhatlan azonban, hogy az iskolának nem csak külső, de belélete is szükségképpen vizsgálendő. Jelenleg azonban csak látszólag van erről gondoskodva a tanfelügyelő által, mert azt mindenki elismerheti, hogy szak-szerű felügyelet tekintetében csak is ő jöhet szóba, mivel mint fentebb láttuk, az iskolaszék által látogatásra kiküldöttek szakszerű felügyelőknak, bármily gyakran látogatnák is az iskolákat, el nem ismerhetők.

Azonban tapasztalhatjuk, hogy bármily buzgó, hivatásáért élő is a tanfelügyelő, bármily lelkiismeretes teljesítse hivatását a gyakori iskolalátogatásra hiányzik a fizikai idő. Hogyan lehet csak elképzelni is, hogy oly rengeteg adminisztrációs teendőit hiány nélkül elvégezze és mégis 1—400 község iskoláját megvizsgálja, annak minden hiányáról, előnyéről tudomást szerezzen, saját szemével lásson, tapasztaljon. Csak oda mehet, hol megjelenését égető szükség parancsolja!

De vajjon létezik-e iskola, mely a szakfelügyelet, tanácsot, utasítást nélkülözhetné? Én kétlem! Rá vagyunk szorulva a bátorítás, buzdítás, tanács és utasításra, melyet legilletékesebb volna megadni a tanfelügyelő, mint a megye közoktatásügye vezetője és őre. Látjuk azonban, hogy ezt megtenni ugy, hogy más irányu működésével zátonyra ne jusson, lehetetlenség. Már pedig az iskolának egy vagy két évenként való megismerése, futólagos tapasztalat szerzés nem elegendő. Hogy a szakfelügyeletnek maradandó bece legyen, szükséges az iskola kül- és beléletének teljes ismerete, a mi feltételezi a szakfelügyelőnek az iskolákkal való folytonos összeköttetését, érintkezését.

Módookról kellene gondoskodni, melynek segítségével a szakszerű felügyelet a maga valóságában lenne megvalósítható. Én ezt ugy hiszem elérhetőnek, ha minden egyes járáskörnek meg lenne az ő felügyelője.

Hogy mily fontos, s a tanügy fejlődésére mily jótékonyan ható lenne a szakfelügyelői intézmény életbe léptetése, annak bizonyítása fölösleges. Meg vagyok győződve, hogy a tanítók volnának azok, kik a légűszíntől örömmel üdvözlőnek. Véleményem szerint csak a maga iránt elfogult, a tanügy fejlődése iránt kevés ér-zékkel bíró tanító fogná azt fölöslegesnek tartani. A hivatásának élő tanító, ki egész valójával csüng hivatalán, már csak azért is méltó örömmel fogadná annak megvalósítását, mivel az iskolafelügyelőben nem annyira az ellenőrzőt, mint inkább azon tanügyi munkát látná, ki egész valójával csüng hivatalán; ki valódi ügyszere-tel, vele választott erővel munkál a tanügy felvirágzásán.

Azonban ezen felügyelői intézménynek csak az esetben lenne kívánt sikere, ha a felügyelő folytonos összeköttetésben volna a felügyeletére bizott iskolákkal. Igen, mert neki behatóan kell tudnia az iskola minden ügyét; tanulmányoznia kell annak külső és belső viszonyát; tudomásával kell bírnia mindennel, mi az iskola szellemi életére vonatkozik; ismernie kell a tanító képességét, szorgalmát, odaadását. Csak így lenne képes javítani, tanácsával, utasításával közre munkálni.

Eppen azért nem volna szabad neki nagyon sok iskolát vizsgálni; egy járáskör minden iskoláját behatóan megismerni, ott tanácsait, tapasztalatait érvényesíteni, bőven elég.

Ez esetben is az intézményhez kötött várakozás csak ugy lenne elérhető, ha a felügyelő hivatalára kel-lő szakképzettségével, bő tapasztalatával, tapintatosságával teljesen képes. Bizalmat kell tudnia gerjesztenie maga iránt mindenfelől, mert a sikeres működésnek ez az alapja.

Eppen azért csak azok volnának felügyelőkké előléptetendők, kik paedagogiailag alaposan képzettek, a gyakorlat terén sikeresen működtek, társaik osztatlan bizalmát nemcsak megnyerték, de ki is érdemelték. A tantestület véleménye a kinevezéseknél mindig meghallgatandó volna, mert csak így lenne elérhető, hogy a kinevezésnél ne az egy s más befolyásos egyén kegyeltje, hanem a tanítók által elismert érdem legyen kiténtve, megjutalmazva.

Hallomásom szerint a fővárosi tanítók körében mozgalom indított meg a végre, hogy szakfelügyelet, mely más kultur államokban jóval ezelőtt behozatott és jónak bizonyult, a fővárosban is meghonosodjék. Áldás és czéljok megvalósulása kövesse fáradozásukat!

De a mi a fővárosban lehető, az az egész országra nézve, fájdalom csak boldog óhajtnak marad. S nem azért, mintha a vidéken erre szükség nem volna, vagy szükségességét eléggé nem érezzük, hanem egyszerűen azon sokat mondó okért, mivel ennek életbe léptetése anyagi áldozatot követel, már pedig jelen válságos hely-

zetben elég a meglévő intézmények megtartása, egy új intézmény bármily égető szükség is életbe léptetése, nem valósulhat meg.

Erős azonban a meggyőződés bennem, hogy eljő az idő s talán hamarabb, mint sok kételkedő szereti magával elhítni, midőn a testet és lelket elzibbasztó, jó irányu intézkedések megtételét akadályozó nehéz anyagi viszonyok elmúlnak, s akkor — hiszem — hogy a várva-várt szakszerű felügyeletnek életbe léptetése csak idő kérdése leend.

Míg azonban ez bekövetkezik, a tárgyról sokan sokféleképpen gondolkodhatnak, véleményüket a nyilvánosság terére bocsáthatják, éppen azért e tárgyat felemlítve, a szakfelügyelők kötelességeiről, a felügyelet mikéntjéről alkotott véleményem akkorra halasztom, midőn a mi ma csak ohaj, megvalósulásához közeleg; de kimondom azon határozott meggyőződés, hogy a szakszerű felügyelet érdekében, habár oly módon is, hogy az anyagi áldozatba ne kerüljön, tenni elodázhatlan kötelesség.

A mi a szakfelügyelet érdekében az ideiglenes iskolalátogatók kinevezésével történt, azt hiszem: az intézők is átlátták, miszerint az nem felelt meg a hozzá fűzött várakozásnak. Nem felelt meg azért, mert az, mely kitiintetésnek volt szánya, minden egyébrek tekintetét, csak nem annak; a kitiintetni akarás nagy részben olyat ért, ki nem ilyenek, hanem terünek nézte, mellyel nem kívánt tiszteletbeli hivatalának száma egygyel szaporodott, elfogadta tisztességéből, kénytelenül, de a vele járó kötelességet elmulasztotta.

Ritkán ért a kitiintetés tanügyi, vagy tanügygyel előszeretettel foglalkozót. Már pedig ilyeneknek kinevezése egy óriási lépés a valódi szakfelügyelethez.

Eppen azért az iskolalátogatók lehetőleg a tanügyi emberek sorából legyenek kiválasztva a tanítótestületek meghallgatása alapján. Ezek nemcsak kötelességüknek ismernék a meghatározott községek iskoláját, az abban uralgó szellemet, előhaladást, a tanító ügybuzgalmát, odaadását megismertetni, hanem míg egyfelől az utóbbinak jó akaratú tanácsot osztanának, másfelől véleményes jelentéseket a köri gyűléseknek is beterjesztenék. A tapasztalatról eszmecsere fejlődne ki a tanügyi világos hasznára, mely egyszersmint legelfogulatlanabb ismertetése lenne az iskolának és utasítás a tanítónak, s ezen tanácskozás alapján tett határozat felterjesztnék az állami tanfelügyelőhöz, mint a megye közoktatásügyi öréhez s ha az iskola felekezeti, az esetben a felekezeti hatósághoz is.

Ezen iskolalátogatók erkölcsileg is kötelezve éreznék magukat a zárvizsgákon megjelenni s a tapasztalatról véleményes jelentést tenni.

Igy hiszem én megvalósíthatónak a szakfelügyelet megvalósítását pénzáldozat nélkül. Ez nem teszi ugyan fölöslegessé a rendszeresített szakfelügyeletet, de megvalósulásáig nagy mérvben pótolná.

S mily könnyen lehetne a bajon segíteni pusztá jó akaratral is; vele a legnagyobb lépés a tulajdonképpeni szakfelügyelethez meg lenne téve. *Papp György.*

Közoktatásügyünk 1885/86. évben.

— A XVI-ik jelentésből. —

A népoktatásra vonatkozó statisztikai adatok — a miniszter jelentése nyomán — hét fejezetre oszlanak, melyekből a következő kivonatot közöljük:

I. A tanköteles és a tényleg iskolába járó gyermekekről.

A tanköteles gyermekek száma a megelőző évhez képest 32,683-mal növekedett, összesen van 2 millió 324,735.

Az iskolába járó gyermekek száma is nőtt, 33,624-gyel, összesen van 1 millió 870,083. E szerint iskolába épen-séggel nem járt 454,652 tanköteles gyermek.

A mindennapi iskolázás viszonyai kedvezőbbek, mint az ismétlő oktatásé. Mindennapi iskolába járásra kötelezett volt 1.697,497, kiknek 85·82 % a járt iskolába, ismétlő iskolába való volt 627,238 gyermek, kiknek csak 65·89 % a részesült oktatásban.

A fiúk nagyobb mértékben járnak iskolába, mint a leányok. Összesen volt 1.190,085 tanköteles fiú, kiknek 83·61 % a részesült oktatásban, míg az 1.134,650 tanköteles leányokból csak 77·01 % a járt iskolába. Hasonlóképp a mindennapi tanköteles fiúk közül iskolába járt 88·47 %, a leányok közül csak 83·05 %. Az ismétlő oktatásnál még nagyobb a különbség, a fiuknál van 70·64 % iskolába járó, a leányoknál csak 60·81 %.

A vallási viszonyok a következő összeállításokból tűnnek ki. A róm. katolikusoknál, evangélikusoknál s mózes hitűeknél aránylag több a tanköteles, mint a többi hitfelekezeteknél; legtöbb a mózes vallásuaknál, mind-ezek a következő sorrendet foglalják el:

100 tanköteles közül iskolába küldtek:

a róm. kath.	871·8	gyermeket
az ág. hitv. ev.	871·2	"
a helv. hitv.	807·7	"
a mózes v.	777·2	"
az unit.	743·5	"
a görög. kel.	676·2	"
a görög. kath.	596·4	"

A nyelvi viszonyok fejezetében a jelentés első helyen említi, hogy az 118,280 mózes vallásu tanköteles közül 84 százalék „vallatott be“ magyarnak, 15·2 százalék „jeleztetik“ németnek, míg a többi nemzetiségekhez csak igen kevesen, valamennyihez 0·8 % jelentkezett.

A tankötelesek közül 48·93 % magyar, 13·80 % német, 15·76 % román, 13·99 % tót, 2·80 % szerb, 1·80 % horvát, 2·92 % ruthén. A iskolába járóknál e viszonyok a magyarokra, németekre, tótokra nézve még némileg javultak. Az arányszámok összeállítása a következő tanulságos táblázatot adja:

anyanyelv szerint	az ország lakóai közt arányszám %-ban	a tanköte- sek közt %	az iskolába járók közt	minden ezer tan- köteles közt
magyar	47	48·93	52·54	836·2
német	13·77	13·80	15·85	908·4
román	18·15	15·76	11·91	608·5
tót	13·64	13·99	14·68	844·3
szerb	2·75	2·80	2·66	763·8
horvát	2·04	1·80	1·85	779·4
ruthén	2·65	2·92	2·41	664·9

Az iskolai mulasztások e jelentésnek is egyik fekete lapját képezik. A fél napi mulasztások száma 20.982,532-re rug. Ezek közül birsággal mindössze csak 1.114,429 fél napi mulasztás sujtatott. Be kellett volna tehát folynia 514,341 forint 65 kr. birságpénznek. Tényleg befolyt 42,872 frt. 85 kr. Ez a törvénynek legtöbb helyen való egyszerű kijátszását jelenti. — A nagy hiányok közé tartozik az az adat is, hogy körülbelül 160,000 gyermek nem rendelkezett a legszükségesebb taneszközökkel sem.

Az 1886. tanév végével kilépő tanköteleseknél 1000 közül irni olvasni jól tudott 965·3, csak olvasni tudott 34·7. A megelőző évben a megfelelő számok voltak 955; 45. A viszonyok tehát tetemesen javultak.

II. A községekről s iskolákról.

A községek száma 1885—86-ban 12,702 volt, ezek közül 10,602-nek volt helyben egy vagy több, összesen 15,666 népiskolája, azon kívül 751 pusztának és alapít-

Folytatás a mellékleten.

ványnak is volt iskolája, 1767 községnek csatlakozva volt iskolája, 333 községnek egyáltalán nem volt iskolája. Nevezetesen az iskolatartás viszonyainak folytonos hullámzása. A helyben iskolát tartó községek száma egy év alatt 98-czal változott, ezek közül 32 csatlakozó lett, 62 teljesen iskola nélkülivé vált. Hasonló változások vannak a helységek többi kategóriáinál. Nálunk az iskolatartásban nincs állandóság. Tényleg csak 10,600 olyan község van az országban, hol a helyi iskolázás változatlanul fentartatik. Közél 2000 olyan községet találunk, melyben a helyi iskolatartás vagy épen nincs meg, vagy maga az iskolába járatás kétséges. Hiszen tekintetbe veendő, hogy 98 olyan községünk van, melyben a tankötelesek száma 3 és 8 közt mozog, 307 pedig olyan, melyben 6—12 közt ingadozik. Körülbelül 300 oly községünk van, hol ha az állam nem állit iskolákat, valószínűleg soha se is lesz iskola.

Az iskolák közt van 739 állami, 4·50%, 1883 községi, 11·47%, 5335 r. kath. 32·49%, 2155 g. kath. 13·13%, 1771 g. kel. 10·79%, 2334 ref. 14·22%, 1428 ev. 8·70%, 44 unit. 0·26%, 526 mózes v. 3·20%, 170 magán váll. 1·05%, 32 társ. 0·19%.

A népiskolák száma ez évben 112-vel növekedett, de e végszám csak számos hullámzás végeredménye. Így keletkezett 134 új áll. iskola, de megszűnt 6, keletkezett 57 községi, megszűnt 31, r. k. iskola keletkezett 39, megszűnt 51, stb. A jelentés névszerint sorolja fel a keletkezett s megszűnt iskolákat. Összesen megnyílt 402 új népiskola, de bezárult 290 régi.

Az iskolák közt volt 16,185 elemi, 85 felső nép és 147 polgári iskola. E 232 felsőbb iskola vagy állami volt, vagy többnyire államilag segélyezett községi. A felsőbb népiskolák állítására kötelezett községek alig 38 %-a teljesítette ebbeli törvényben gyökerező köteleességét. Az iskolák 1085 volt kizárólag fiúiskola, 1259 kizárólag leányiskola, a többi 14,073 vegyes volt. A külön leányiskolák száma évről-évre nő.

A szervezett tanítói állások száma 24,116, ezek közül szünetelő volt 136. A tanítói állomások száma évről évre nő, de leglassabban emelkednek az egy tanítós iskolák. Sokkal frissebben fejlődnek a nagyobb iskolák.

A tanítás eredményéről szóló pontból megtudjuk, hogy a „Néptanítók Lapja“ 14,600 iskolának küldetett meg díjtalanul, a „Jó könyvek“ pedig egy millió példányban jutottak el az iskolák utján a nép közé. Az e pontban foglalt adatok közül legfontosabb azonban a magyar nyelv tanításában elért eredményekről szölok:

1886-ban 8267 iskolában kizárólag magyar volt a tanítás nyelve, 2960 iskolában a magyarral vegyes két tannyelv; hogy ebben a 11,227 iskolában a gyermekek megtanultak magyarul, kétséget nem szenved. 5125 népiskolában kizárólag idegen volt a tannyelv, s habár ezekben az iskolákban is tanították a magyart, jó vagy legalább elfogadható eredmény csak 2587 iskolában mutatkozott, 2538-ban az eredmény figyelmet nem érdemel. Ez a 2538 intézet így oszlott meg:

Községi	331,	sikert nem mutatott	161.
R. kath.	1128,	"	457.
G. kath.	1464,	"	785.
G. kel.	1394,	"	778.
Reform.	11,	"	1.
Ág. h. ev.	788,	"	345.
Móz. v.	8,	"	1.
Magánisk.	1,	"	0.

Biztató körülmény, 1879 óta 2188-czal szaporodott az olyan iskoláink száma, melyekben a magyar nyelv eredménynyel tanítatik s a magyar nyelv oktatására

képes tanítók száma 4309-czel szaporodott. Ezen a téren a kormány a körülményekhez képest nagy sikerrel oldja meg feladatát.

III. A tanítókról.

A 16,417 iskolában 20,940 rendes és 3040 segéd-tanító működött, összesen 23,080 tanító, még pedig 21,020 férfiú és 2960 nő. Minden ezer tanító közt volt 869,6 okleveles és csak 102 nem tudott magyarul. Biztató haladás még a közel multtal is összehasonlítva. Főleg az állami iskolák, a mint az különben természetes is, járnak jó példával elől. Ezekben legkedvesebb az oklevél nélküli, vagy a kisebb fizetésű segéd-tanító, ellenben aránylag legtöbb a tanítónő, (minden 100 tanító közt volt 63.6 férfi és 36.4 nő.

IV. A népiskolák fentartási költségeiről.

A népoktatás költségei az 1885/6-iki tanévben 14 millió 285,440 frtra ruagnak, a tanítóképzőintézetek költségeit s még 450,835 frt, más költséget nem számítva. A bevételek ingatlan után voltak 2,165,583 frt, tőkepénzek után 395,455 frt, tandíjak 1,676,898 frt, állami segély 1,684,565 frt, községi segély 4,317,123 frt, hitfelek. forrásból származott 3,279,666 frt, előre nem látható jövedelem volt 766,151. 1885 óta csak a rendes tanítók illetménye 361,159 frttal gyarapodott.

V. A tanítóképző intézetekről.

E nemű intézeteknek száma 70-re rug; ezek közt van állami 24; megjegyzendő azonban, hogy 14 felek. intézet más intézettel van kapcsolatban s hogy a 70 képző intézet közt csak a 24 állami s meg 20 felek. négy éves tanfolyamu, a többi 26 intézet csak három éves tanfolyammal rendelkezik. A 24 állami iskola mind-egyikének van gyakorló iskolája, a többiek közül csak 9-nek van saját céljaira szolgáló ily gyakorló iskola. Látni való hogy e téren még távolról sem követték mind-entitt az állam jó példáját.

A 70 intézetben volt 3785 növendék, 2070 fiú és 1115 nőnövendék 280 tanuló évközben hagyta el az intézetet. A tanulóknak adott ösztöndíjak összege felrug 259,839 frtra, a miből az államra egymagára 185,274 frt esik. Az intézetek közt volt 5 német tannyelvű 48 tanulóval, 3 román 214 növendékkal és 1 szerb 107 tanulóval. Két tannyelvű volt 4 intézet 128 növendékkal, tisztán magyar 57, és pedig 3007 tanulóval a tanítóképző intézetek fentartási költségei 901,654 frtot tettek ki. A kiadott tanítói oklevelek száma ez évben 1230.

VI. A kiseddévő intézetek.

Ez intézetek száma az 1886-ik évben 483-ra emelkedett, a szaporodás az utolsó évben 74. A gyermekek száma ez intézetekben 56,549 volt, tavallhoz képest 5430-czal több, a mi a gyors haladást eléggé bizonyítja. A fentartási költségek 339,441 frtot tettek ki. A kiseddévő-nők kiképzésével foglalkozott két intézet, melyben 159 tanuló fejezte be a tanévet. Az ez évben kiadott oklevelek száma 74-re rug.

I R O D A L O M.

Az „Iskolakert“ a népiskolai tanügy reformját célzó havi közlemények deczemberi száma jelent meg; s evvel be van fejezve az első évfolyam. E lap törekvése az iskolakertek szervezése; de azon kívül hoz cikkeket az iskolaszervezés köréből, melegen felkärölja a néptanítók anyagi és szellemi érdekeit, ostorozza az indokolatlan intézkedéseket, a köznép anyagi és szellemi boldogulhatásának okáért sietősen ajánlja az okszerü földmivelés-

tant a népiskolába bevezetni, s azért felkarolja a gabona és egyéb gazdasági növények termelésének okszerűségét, nemkülönben a gazdasági és házi ipart; hoz czikkeket a népuvelés történetéből, felkarolja az árváügyet és a börtönszerű árvaházak helyett árvatelepek szervezését ajánlja, s végre bölcséleti értekezéseket is hoz. Ebből látszik, hogy a lap igen változatos és gazdag tartalommal bír. Miután ezen lapnak az az intenciója, hogy a földmivelő államban, minő a mi hazánk, a népoktatás az okszerű földmivelésre legyen fektetve, megérdemli, hogy minden befolyásoló és érdekelt egyéniség, mint: a földbirtokos, tanfelügyelő, lelkész, jegyző és tanító urak oda hassanak, hogy e lap a néptanítók között minél inkább elterjedjen. Ez pedig annál könnyebben megtörténhetik, mert oly csekélyre van megszába az ára — *1 frt 20 kr.* egy évre — azt két részletben a legszegényebb tanító is elbírija. Megjelenik e lap havonként egyszer 1—2 ivnyi tartalommal és csinos kiállításban. Az előfizetési pénz *Aradra, Adám utca 6a) sz.* küldendő.

Népies irodalmi pályázat „A magyar nép könyvesháza” szerkesztősége pályázatot nyit egy népies elbeszélés vagy czikk megírására, mely elbeszélés, vagy czikk oly eszmét vet fel, melynek megvalósítása a magyar nép anyagi vagy szellemi jólétét lenne hivatva elősegíteni, vagy valami rossz szokás káros voltát, megszüntetését tárgyalja. A pályamű terjedelme olyan legyen, hogy „A magyar nép könyvesháza” 4-5 oldalnál ne legyen nagyobb. A pályaművek idegen kézzel írva s a pályázó nevét rejtő jelíggel levéllel ellátva f. évi *december 25-ig* „A magyar nép könyvesháza” szerkesztőségéhez küldendők *Turóc-Szt. Mártonba.* A legjobb pályamű jutalma *egy darab 20 frankos arany.* A pályadíjat nyert dolgozat 1888 január hóban fog megjelenni „A magyar nép könyvesháza”-ban.

VEGYESEK

— **Előfizetőinkhez.** Jelen számmal befejeztük lapunk XIII. évfolyamát és ennek tartalomjegyzékét is megküldöttük t. olvasóinknak. Hogyan feleltünk meg a kitűzött munkaprogramnak, a felett ítéljenek az olvasók, a t. kartársak. Lapunk anyagi érdekében teljes tisztelettel kérjük összes hátralevőseinket, hogy tartozásaikat a jövő hó első napjaiban kiegyenliteni sziveskedjenek! Előfizetőinknek és lelkes munkatársainknak e helyen is igaz köszönetet mondunk és azon bizalomban és reményben, hogy velők az új évfolyamban is találkozni fogunk, boldog új évet kíván — a szerkesztőség. —

— **Gönczy jubileum.** Ismeretes olvasóink előtt, hogy Gönczy Pál közokt. ügyi államtitkár 50 éves szolgálati jubileuma a jövő tavaszra halasztatott. A „polgáriszkolai tanítók és tanítónők országos egylete” tiszteletének ugy fog ezen alkalommal kifejezést adni, hogy aranyérmet veret s a jubiléris államtitkár ama munkáit, melyek újabbkori közoktatásügyi szervezetünkben alapvetők voltak két, kötetben összegyűjti. E munka sajtó alá rendezését a nevezett egyesület Dr. Kiss Áronra bízta. Midőn e munkára már előre felhívjuk a hazai tanítótság figyelmét, kérjük egyuttal azokat, kiknél a „Gönczy alapítvány”-ra vonatkozó gyűjtő iver vannak, hogy a hátralevő időt árvaházi alapunk gyarapítására minél eredményesebben igyekezzenek felhasználni s a gyűjtőiveket legkésőbb márczius hó 15-ig Báthori Lajos pénztárnokhoz (lakik Csurgó) beküldeni sziveskedjenek.

— **A magyar tanítók önszegélyző törekvései.** György Aladár, e tárgyban az eddig elért eredményeket a következőben állítja össze. A magyarországi tanítóegyesületek önszegélyző alapjának tőkéje jelenleg 400.000 frtra te-

hető. Legjelentékenyebb a magyarországi tanítók árvaházának tőkéje 78,075 forint. A rom. kath. tanítók segélyalapja 60,000 forint. Az Eötvös-alap vagyona 25,000 forint, de valamennyi közt ez fejtette ki eddig a legjótékonyabb működést s ez nőtt meg majdnem egészen a tanítók járulékából. Az Eötvös-alap mintegy szimboluma a modern magyar tanítósnak, emelkedése a magyar tanítótság emelkedését jelenti, pangása az egész tanítósnagra vetne homályt. Az izr. tanítóegyesület vagyona 20,000 frt, ugyanekkora a Mária-Dorothea egyesületé, mely rövid idő alatt oly bámulatosan növekedett. A budapesti tanítók segélyegylete is 16,509 frt, a felső szabolcsi ref. tanítóké 13,000, a barsi ev. ref. tanítók egyletéé 12,300 frt, a debreczeni ref. tanítók gyámintézetéé 12,160 frt stb.

— **Az elemi iskolai tankönyvek tárgyában a közoktatási miniszter leiratot intézett Budapest fővárosához.** A fővárosi tanügyi bizottság javaslatára — mondja a miniszter — a főváros a vallás- és közoktatási miniszter megkérdezése és beleegyezése nélkül, ismételve megengedte, hogy a fővárosi elemi iskolákban oly tankönyveket használjanak, melyeket nem a kormány ajánlott használatra. Így tett legujabban is, a midőn a fővárosi közoktatási bizottság ajánlatára a fővárosi népiskolák számára a Wehner Gyula által szerkesztett „101 iskolaének” című vezér- és szöveg könyvet fogadta el, melynek előszavában és szerkesztésben nyíltan bevallott célja az, hogy a hangjegyek szerint való énekkutatást az elemi népiskolából kuszóbbolja ki és helyébe a hallás után való elő- és utánéneklést tegye. Tekintve, hogy ennek az évkönyvnek a rendszere ellenkezik a miniszter által kiadott tantervben előírt hangjegy szerinti énekkutatással, tekintve, hogy eme szegénytelen visszaesést jelenté módszer szankcionálásával a főváros tanácsa tulajdonképpen az által kiadott tantervet változtatta meg: indítatva érezte magát, hogy a fővárosi elemi népiskolai tankönyvek kérdésében eddigelé elfoglalt tartozkodó álláspontot abban hagyja s a főváros tanácsa ak ama határozatát, melylyel a Wehner Gyula „101 iskolaének” című könyvét elfogadta, hatályon kívül helyezze. Elrendeli továbbá a miniszter, hogy a szóban levő, ugy a főváros tanácsa által beleegyezése nélkül elfogadott többi népiskolai tankönyvet is három-három példányban megvizsgáltatás és jóváhagyás végett hozzá terjeszszék fel, jövőre pedig a fővárosi iskolákban használandó tankönyveket a miniszter által ajánlottak közül állapítsák meg, vagy a mennyiben oly tankönyveket óhajtanának használni, mely ezek közt nem foglaltatik, azt elfogadás előtt jóváhagyás végett terjeszszék fel.

— **Az „Erdélyi Gazda” és a „Méhészeti Közlöny”** cz. két helybeli szaklap 1888. január 1-től fogva egyesítetik, a mennyiben a Méhészeti Közlöny mint az Erdélyi Gazda külön melléklete fog ezentúl kiadatni. E tárgyban az „E. G.” szerkesztősége közelebből bocsátotta ki előfizetési felhívását. E szerint az erdélyi gazdasági és méhészeti egyesület tagjai díjtalanul kapják mindkét lapot. Községek, tanítók, iskolák, papok, jegyzők stb féláron vagyis egész évre 1 frtért rendelhetik meg. Egyébként az egyesült lapok előfizetési ára egy évre 2 frt. Megjelenik havonként kétszer és pedig a főlap 1, a melléklet fél ivnyi terjedelemben. Csakis egész éves előfizetések fogadtatnak el. Gyűjtők 10 előfizető után tiszteletpéldányt kapnak. E derék szaklapot melegen ajánljuk kartársaink és az iskolák figyelmébe.

— **Lapunk jelen számához melékoltan küldjük a „Földmivelési Érdekeink” és „Falusi Gazda”** című lapok előfizetési felhívását. Ajánljuk t. kartársaink figyelmébe.

TARTALOM: Felhívás előfizetésre. — A berlini nők kérvénye a népuvelés érdekében. *Binder Laura.* — Iskolafelügyelés. *Pap György.* — Közoktatásügyünk 1885—86-ban. — *Tárca. Bourház János.* — Irodalom. — Vegyesek.